

เหตุใดเมืองราชคฤห์จึงเป็นสถานที่จัดปฐมสังคายนา?

WHY WAS RAJAGAHA CHOSEN TO HELD

FOR THE FIRST BUDDHIST COUNCIL?

พระมหาพจน์ สุวโจ¹, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ²

Phamaha Phoch Suvajo¹, Chayaporn Sukprasert²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์¹⁻²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College¹⁻²

E-mail: phramahapot@hotmail.com

ได้รับบทความ: 25 ตุลาคม 2562; แก้ไขบทความ: 18 พฤศจิกายน 2562; ตอรับตีพิมพ์: 30 พฤศจิกายน 2562

Received: October 25, 2019; Revised: November 18, 2019; Accepted: November 30, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการหาคำตอบว่า เหตุใดกรุงราชคฤห์แห่งแคว้นมคธ จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นสถานที่สังคายนาพระธรรมวินัย ภายหลังกพุทธปรินิพพานล่วงแล้วหนึ่งพรรษา การเลือกกรุงราชคฤห์ดังกล่าว มีนัยทางศาสนาหรือทางการเมืองหรือไม่? ผู้เขียนเลือกวิเคราะห์ 3 ประเด็น กล่าวคือ 1) เพราะกรุงราชคฤห์เป็นจุดกำเนิดพระพุทธศาสนา 2) เพราะความมั่นคงทางการเมือง และ 3) เพราะเป็นศูนย์กลางของเจ้าลัทธินโยใหญ่ ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว คณะสงฆ์ชักชวนกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยอย่างเร่งด่วน เพราะพระสังคีติกาจารย์มองว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เนื่องจากสามารถบ่งชี้ถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา แลจำเป็นต้องอาศัยสถาบันกษัตริย์เข้ามาช่วยเหลืออุปถัมภ์ ซึ่งสมัยนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธถือว่าทรงอิทธิพลมากกว่าผู้อื่นใด อีกปัจจัยหนึ่งคือกรุงราชคฤห์เป็นสถานที่กำเนิดของพระพุทธศาสนา และเป็นถิ่นเกิดของพระมหาเถระผู้ใหญ่หลายรูป ล้วนแล้วแต่ได้รับความไว้วางใจจากพระพุทธเจ้า รวมถึงมากพร้อมด้วยเจ้าลัทธินโยใหญ่ผู้ทรงอิทธิพลต่อสังคมสมัยนั้น

คำสำคัญ : เมืองราชคฤห์, พระสังคีติกาจารย์, ปฐมสังคายนา

Abstracts

This academic topic wants to find out why Rajagaha of Magadha has been chosen as a place to comply the Buddha's words, which incident happens three months after the Buddha's death. Does the selecting of Rajagaha have any religious

or political implications? 3 issues were chosen to analyze, namely 1) because of Rajagaha is the starting point of Buddhism, 2) because of political stability and 3) because it is the center of religious groups. The result of study shows that soon after the Buddha's death, senior monks complied the Buddha's teachings urgently. This is considered a very important matter. Also, it can indicate the stability of Buddhism. Therefore, those disciples have to rely on the monarchy for help and support. At that time, King Ajatasattu of Magadha was considered more powerful than any other. Another factor is that Rajagaha is the place of origin of Buddhism. Also, that is a birthplace of many senior disciples who are trusted by the Buddha. Moreover, Rajagaha is a collection of religious teachers who are influence on society at that time.

Keywords: Rajagaha, Buddha's Word Compliers, the First Council

บทนำ

ตอนปลายพุทธกาลมีเหตุการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น นับตั้งแต่นิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสดามหาวีระของศาสนาเซนเข้าสู่นิรวาณ สาวกทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์พากันทะเลาะวิวาทแล้วแตกแยกเป็นกลุ่มตามความคิดและทัศนคติของตน (ที.ม. (ไทย), 10/190:139) ส่วนภายในคณะสงฆ์เองพระเทวทัตโดยการสนับสนุนของพระเจ้าอชาตศัตรู ได้เสนอตัวเข้าปกครองคณะสงฆ์แทนที่พระพุทธเจ้า ด้วยการสำแดงพฤติกรรมอันหยาบช้าหลายอย่าง เช่น ทูลขอพุทธานุญาติพิเศษด้วยวัตถุ 5 ประการ ชักชวนพระบวชใหม่ให้หลงเชื่อ ทำสังฆเภท จนกระทั่งพยายามปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ((วิ.จ. (ไทย), 7/336: 181) ประเด็นที่น่าสนใจคือพระพุทธเจ้ามิได้ตอบโต้อันใด เพียงแต่ประทับครองคณะสงฆ์มิให้แตกแยกแบ่งฝ่ายเท่านั้น อีกประการหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงสำแดงพระกรุณาคุณต่อพระเทวทัต เพราะทรงเห็นว่าผลแห่งสมณคุณของพระเถระเป็นผลดีต่อการบรรลุธรรมในเบื้องต้น (มติปัญหาภาษาไทย, 2559) พฤติกรรมของพระเทวทัตน่าจะเป็นที่รู้จักแพร่หลาย สังเกตได้จากอภยราชกุมารได้เข้าเฝ้ากราบทูลถามเรื่องราวอันเสียหายของพระเทวทัตกับพระพุทธเจ้าต่อพระพักตร์ (ม.ม. (ไทย), 13/83: 85)

ส่วนเหตุการณ์บ้านเมืองนั้น ครั้นพระเจ้าพิมพิสารสวรรคตล่วงแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูขึ้นครองราชย์สืบต่อ พระองค์มีพระราโชบายด้านการขยายอาณาเขตอย่างชัดเจน เริ่มต้นจากโปรดให้สร้างเมืองปาฏลิกามบริเวณท่าเรือติดแม่น้ำคงคา ซึ่งตรงกันข้ามกับอาณาเขตของแคว้นวัชชี โดยอ้างว่าเพื่อป้องกันการบุกรุกจากพระเจ้าจันทพชโฆตแห่งแคว้นอวันตี (ที.ม. (ไทย), 10/152: 95-96) แต่ความจริงคือพระองค์ต้องการครอบครองเส้นทางการค้าทางน้ำ ซึ่งแคว้นวัชชีและแคว้นมคธต่าง

ครอบครองคนละครึ่งน่านน้ำ (Dipak Kumar Barua, 2003) ความปรารถนาเข้าใจมติแคว้นวัชชีของพระเจ้าอชาตศัตรูเห็นได้จากการส่งวัสสการพราหมณ์ผู้เป็นเสนาบดีเข้าเฝ้าเทียบเคียงทูลถามพระพุทธเจ้าถึงความโปงไปของแคว้นวัชชี (ที.ม. (ไทย), 10/131-135: 77-81)

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าพระพุทธเจ้าน่าจะทรงเห็นความลุ่มอำนาจของพระเจ้าอชาตศัตรูจึงเสด็จไปปรินิพพานที่เมืองกุสินารา เป็นที่น่าสังเกตว่าการเลือกเมืองกุสินาราคานั้น น่าจะมีพระสงฆ์หลายรูปเกิดความสงสัย จึงมอบหมายให้พระอนนทเถระเป็นผู้กราบทูลทักทวนว่ามีเมืองใหญ่อีกหลายหัวเมืองที่พระพุทธองค์ควรพิจารณา ดังเช่น กรุงจัมปา กรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองสาเกต กรุงโกสัมพี และกรุงพาราณสี ซึ่ง “พร้อมด้วยขัตติยมหาศาล พราหมณ์มหาศาล และคหบดีมหาศาล แลผู้คนเหล่านั้นล้วนเลื่อมใสในพระตถาคตเจ้าอย่างยิ่ง สามารถทำการบูชาพระสรีระของพระองค์ได้” แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงยืนยันด้วยการยกอดีตกาลว่าเมืองกุสินาราเคยเป็นเมืองใหญ่มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าสุทิสสนะเป็นผู้ครอบครอง (ที.ม. (ไทย), 10/210: 158)

ปัญหาคือพระพุทธองค์ทรงเลือกเมืองกุสินาราว่าเหมาะสมทุกประการ แต่ครั้งคล้อยหลังพุทธปรินิพพานเพียงสามเดือน คณะสงฆ์โดยการนำของพระมหากัสสปเถระกลับเลือกเมืองราชคฤห์เป็นสถานที่สังคายนาพระธรรมวินัย (วิ.จ. (ไทย), 7/437: 376-377) จึงเกิดคำถามตามมาว่าด้วยเหตุผลอันใดพระสังคีติกาจารย์จึงเลือกเมืองราชคฤห์เป็นสถานที่สังคายนา? การเลือกเมืองราชคฤห์เป็นการแย้งกับพุทธประสงค์คราวปรินิพพานหรือไม่? หรือว่าการสังคายนาครั้งนั้นเป็นเรื่องอาณาจักรแทรกแซงศาสนจักร?

เหตุใดเมืองราชคฤห์จึงเป็นสถานที่จัดปฐมสังคายนา?

เพื่อตีกรอบบทความนี้ให้แคบลง ผู้เขียนจึงเสนอประเด็นวิเคราะห์ไว้ ๓ หัวข้อ หนึ่งนั้นเพราะเห็นว่ามีนักวิชาการต่างประเทศแสดงความเห็นไว้เป็นจำนวนมาก อีกหนึ่งนั้นเห็นว่าน่าจะเป็นการเปิดประเด็นชวนนักวิชาการให้ขยายความต่อ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการต่อไป

1. เพราะกรุงราชคฤห์เป็นจุดกำเนิดพระพุทธศาสนา

คัมภีร์พระไตรปิฎกระบุว่าครั้งเสด็จออกบรรพชาอริยฐานเพศเป็นบรรพชิตแล้ว พระโพธิสัตว์ได้เดินทางมุ่งตรงสู่แคว้นมคธเพื่อแสวงหาทางหลุดพ้น เบื้องต้นทรงศึกษาในสำนักอาหารดาบสผู้กาลามโคตรและสำนักอุทกดาบสผู้รามบุตร แต่ครั้งนั้นเห็นว่ามิได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ จึงเดินทางมุ่งสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระองค์ทรงเลือกสถานที่แห่งนี้บำเพ็ญเพียรเพราะเห็นว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร” (ม. (ไทย), 13/327-329:395-398) ครั้นต่อมาบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ พระยสและพระสหาย พระภัททวัคคีย์และชฎิลสามพี่น้อง จากนั้นได้ตัดสินพระทัยที่

จะประกาศศาสนาที่เมืองราชคฤห์เป็นแห่งแรก โดยเทศน์โปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการเป็นจำนวนมาก จนพระเจ้าพิมพิสารและบริษัททรงเลื่อมใสแสดงตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย พร้อมน้อมถวายพระเวฬุวันสำหรับเป็นสถานที่อยู่บำเพ็ญสมณธรรมของภิกษุสงฆ์ (วิ.ม. (ไทย), 4/55-59:65-72) และเหตุที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารแห่งมคธรัฐนั้นก็เพราะประสงค์สนองความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสาร (วิ.ภิกษุณี. (ไทย), 2/427: 241) กล่าวกันว่าตลอดระยะเวลา ๓๗ พรรษา นับจากพระองค์ประกาศตนเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธศาสนาจึงถึงกาลสวรรคต พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายราชูปถัมภ์พระศาสนาอย่างเต็มที่ เพื่อให้พระธรรมคำสอนเจริญรุ่งเรืองเป็นที่รู้จักแพร่หลาย (G.P.Malalasekera, 2002) ด้วยเหตุนี้ นครราชคฤห์ในฐานะจุดกำเนิดพระพุทธศาสนาน่าจะเป็นแรงจูงใจให้พระสังคีติกาจารย์ดำเนินรอยตามพระพุทธเจ้าที่ทรงนำทางเป็นแบบอย่างเอาไว้

ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือพระอัครสาวกชาวช้ายกล่าวคือ พระสารีบุตรเถระและพระมหาโมคคัลลานเถระก็เป็นชาวแคว้นมคธเช่นกัน ทั้งสองรูปต่างช่วยเหลือพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาจนพระสัทธรรมคำสอนมั่นคงรุ่งเรืองและเป็นที่ยอมรับของคนทุกชนชั้น อีกทั้งพระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์คราวปฐมสังคายนา ก็เป็นชาวมคธเช่นเดียวกัน สันนิษฐานว่าความทรงอิทธิพลทางตระกูลก็ดี ความโดดเด่นในฐานะพระมหาเถระผู้ได้รับเอตทัคคะก็ดี น่าจะส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกเมืองราชคฤห์เป็นสถานที่สังคายนาพระธรรมวินัย ประเด็นน่าสนใจ คือ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ย้ำว่าพระมหากัสสปเถระมีอิทธิพลต่อการชักจูงพระสงฆ์ เพราะพระเถระเป็น “ผู้เสมอกับพระพุทธองค์ในอุตตริมุสสธรรม ซึ่งจำแนกเป็นอนุปุพพวิหาร ๙ และอภิญญา ๖” ((วิ.ม.อ., 1:7) หลักฐานดังกล่าวเหมือนเน้นย้ำว่าการที่พระเถระผู้ใหญ่หลายรูปเป็นชาวแคว้นมคธก็ดี การเน้นให้ความสำคัญของพระมหากัสสปเถระเป็นการเฉพาะก็ดี ย่อมมีผลต่อการเลือกเมืองราชคฤห์เพื่อทำการสังคายนาร้อยกรองคำสอนของพระพุทธเจ้า

อีกประการหนึ่ง หากวิเคราะห์เส้นทางการเดินทางเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกจะเห็นว่า มีลักษณะเหมือนยึดเมืองราชคฤห์เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่แล้วกระจายไปยังทิศน้อยใหญ่ ซึ่งสมัยนั้นอาณาเขตของแคว้นมคธอยู่ภายในเขตปุรัตถิมหรือเส้นทางบูรพาทิศ (Eastern Tract) หากมองเชิงยุทธศาสตร์เมืองราชคฤห์มีลักษณะเป็นดินแดนแห่งรอยพุทธยatra (Holy Feet) หรือดินแดนแห่งพุทธศาสนา (Buddhist Land) ส่วนอาณาเขตเหล่าอื่นพระสาวกได้นำพระพุทธธรรมไปเผยแผ่ภายหลังพุทธนิพพานล่วงแล้วหลายทศวรรษ ด้วยเหตุดังกล่าวตำนานและเรื่องราวที่ปรากฏเห็นในคัมภีร์พระไตรปิฎกล้วนเกิดจากพระสงฆ์รุ่นแรกผู้เป็นชาวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีเมืองราชคฤห์เป็นศูนย์กลาง (Sukumar Dutt, 2008) สอดคล้องกับหลักฐานว่า สมัยนั้นกรุงราชคฤห์มากมายด้วยพระสงฆ์เพราะมีอารามวิหารถึง 18 แห่ง (วิ.ม.อ. (ไทย), 1:13) ธรรมตาของพระสงฆ์ผู้อยูคามนิคมใดมักจดจำเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า

ผู้เขียนจึงเชื่อว่าพระสังคีติกจารย์ส่วนใหญ่ น่าจะเป็นชาวแคว้นมคธ อีกทั้งจำนวนอารามวิหารหลายแห่งภายในกรุงราชคฤห์ก็ชี้ชัดได้ว่ามีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากเช่นกัน

หลักฐานในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีระบุว่า คราวปฐมสังคายนานั้นคณะสงฆ์ได้มอบหมายให้พระอุบาลีเถระสั่งสอนพระวินัยปิฎกแก่ศิษย์ตน ส่วนที่ฆมนิกายได้มอบหมายให้พระอานนท์เถระสั่งสอนศิษย์ตน มัชฌิมนิกายมอบให้ศิษย์ของพระธรรมเสนาบตีสารีบุตรเป็นผู้สวดสาธยายและสั่งสอนกันไป สัญัตตนิกายมอบหมายให้พระมหากัสสปเถระสั่งสอนศิษย์ตน และอังคุตตรนิกายมอบหมายให้พระอนุรุทธเถระสั่งสอนศิษย์แห่งตนสืบไป (สุมังคลวิลาสินี, 1:22-25) เฉพาะศิษย์พระสารีบุตรเถระผู้สาธยายมัชฌิมนิกายนั้น มีหลักฐานสอดคล้องกับเหตุการณ์ตอนพระเถระใกล้นิพพานความว่า พระราชาสุดท้ายก่อนพุทธปรินิพพาน พระสารีบุตรได้เดินทางกลับบ้านเกิดพร้อมพระจุนทระน้องชายและภิกษุบริวาร 500 รูป เพื่อไปโปรดมารดาจนบรรลุโสดาปัตติผล ครั้นพระเถระนิพพานแล้วพระอนุรุทธเถระและพระจุนทเถระได้จัดการฌาปนกิจศพ ครั้นแล้วพระจุนทเถระได้เก็บรวบรวมพระธาตุพร้อมบาตรและจีวรของพระสารีบุตรเถระนำไปมอบถวายพระพุทธเจ้าที่กรุงสาวัตถี (สุมังคลวิลาสินี, 1:218-217) สันนิษฐานว่าพระภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระสารีบุตรเหล่านี้ น่าจะได้รับการชักชวนจากพระอนุรุทธเถระ ให้เข้าร่วมสังคายนาพระธรรมวินัยครานั้นด้วย และได้รับมอบหมายให้สาธยายมัชฌิมนิกายดังหลักฐานอ้างอิงเบื้องต้น

2. เพราะความมั่นคงทางการเมือง

หลักฐานระบุว่าสมัยดั้งเดิมเมืองหลวงของแคว้นมคธมีนามว่า คิริพพชะหรือนครแควดล้อมด้วยขุนเขา แต่ครั้งเข้าสู่ยุคพุทธกาลต่างเรียกขานกันว่า ราชคฤห์หรือสถานที่ประทับของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ (J.N. Samaddar, 1927) สันนิษฐานว่าชื่อราชคฤห์น่าจะปรากฏเห็นสมัยพระเจ้าพิมพิสาร เหตุเพราะสมัยพระองค์นั้นแคว้นมคธมีสัมพันธไมตรีกับแคว้นมหาชนบทน้อยใหญ่ตลอดถึงแคว้นคันธาระแดนไกล นามราชคฤห์น่าจะเกิดจากกฤดาภินิหารของพระเจ้าพิมพิสาร หลักฐานอีกแห่งหนึ่งพรรณนาถึงความยิ่งใหญ่ของกำแพงเมืองราชคฤห์ไว้ว่า นครแห่งนี้มีการวางแผนผังเมืองอย่างทันสมัยก้าวหน้า เพราะรอบล้อมด้วยกำแพงสูง อิฐแต่ละก้อนยาวประมาณเมตรกว่า ตัวกำแพงเชื่อมกับยอดเขาทั้งห้าลูกเป็นลักษณะวงกลมล้อมหุบเขา เป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ด้านเหนือกำแพงสร้างเป็นอาคารศิลาหรืออิฐขนาดย่อม ป้อมปราการแต่ละแห่งสร้างด้วยศิลาอย่างแข็งแรง ภายในเป็นที่เก็บอาวุธนานาชนิดสำหรับทหารหาญใช้ป้องกันพระนคร ตลอดกำแพงมีประตูใหญ่ 32 แห่ง และประตูขนาดเล็กอีก 64 แห่ง (Sris Chandra Chatterjee, 1942) ด้วยสถานภาพของนครราชคฤห์สมัยนั้นซึ่งยิ่งใหญ่เกรียงไกรผสมกับหลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาและคัมภีร์ศาสนาเซน จึงสันนิษฐานว่าความมั่นคงรุ่งเรืองของนครราชคฤห์น่าจะถึงจุดสูงสุดสมัยพระเจ้าพิมพิสารและพระราชโอรสนามว่าอชาตศัตรู

หลักฐานอีกแห่งหนึ่งระบุว่าสมัยพระเจ้าพิมพิสารนั้น เมืองราชคฤห์เจริญรุ่งเรืองจนเป็นเมืองสำคัญ ในฐานะศูนย์กลางการค้าและเป็นที่อยู่อาศัยของนักบวชเจ้าลัทธินโยใหญ่ (Nalinaksha Dutt, 1941) สอดคล้องกับหลักฐานจากคัมภีร์ฝ่ายศาสนาเซนซึ่งระบุว่าเมืองราชคฤห์เป็นมหานครที่ร่ำรวย สนุกสนาน และครื้นเครงตลอดกาล (Bimala Churn Law, 1946) หลักฐานอีกแห่งหนึ่งระบุว่าแคว้นมคธสมัยต้นพุทธกาลเป็นศูนย์กลางสำคัญด้านการเมืองและการค้า ผู้คนเป็นจำนวนมากจากทุกสารทิศเดินทางมารวมตัวกันที่นครราชคฤห์ เพื่อการค้าและกิจอย่างอื่น เรื่องราวของพ่อค้าน้อยใหญ่ผู้เดินทางผ่านหรือพักอาศัยนครราชคฤห์ล้วนมีการบันทึกกล่าวถึงไว้เป็นจำนวนมาก (Bimala Churn Law, 1932) ครั้นพุทธปรินิพพานล่วงแล้ว 3 ปี พระเจ้าอชาตศัตรูได้ยกทัพบุกกรุงยึดครองแคว้นวัชชี (A.K. Warder, 1970) การขยายอาณาเขตครานั้นพระองค์ทรงดำเนินโรไชบายต่อจากพระบิดาเพื่อสร้างจักรวรรดิมาศ (Uma Chakravarti, 1996) หากว่าตามหลักฐานเมืองราชคฤห์สมัยพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรูถือว่าเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด (Bimala Churn Law, 1946) ความมั่นคงทางการเมืองของนครราชคฤห์น่าจะส่งผลต่อการตัดสินใจของพระสังคีติกาจารย์ เพราะการสังคายนาเป็นสังฆกรรมสำคัญจำเป็นต้องอาศัยอาณาจักรช่วยเหลือ นับตั้งแต่การจัดเตรียมมณฑลพิธีและการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่พร้อมอารักขาตลอดงาน

อีกประเด็นหนึ่งคือกษัตริย์แห่งแคว้นมคธทั้งสองพระองค์ กล่าวคือพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรู ล้วนสนับสนุนสงเคราะห์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จนเป็นที่รู้จักแพร่หลายว่าแคว้นมคธเป็นจุดกำเนิดแห่งพระพุทธศาสนา (G.P. Malalasekera, 2002) เฉพาะพระเจ้าอชาตศัตรุนั้นได้หันมาประกาศตนเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธศาสนาตอนปลายพุทธกาล นับจากนั้นมาได้ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง ยกตัวอย่างเช่น คราวเมื่อพระโมคคัลลานเถระถูกโจรทุบตีจนเสียชีวิต ครั้นพระเจ้าอชาตศัตรูทราบข่าวรับสั่งให้ราชบุรุษไปจับพวกโจรเหล่านั้นมา ครั้นสอบสวนได้ความว่าพวกนิครนถ์เป็นผู้ว่าจ้างโจร พระองค์รับสั่งให้จับพวกนิครนถ์พร้อมโจรเหล่านั้นแล้วให้ขุดหลุมฝังแค่สะดือเอาฟางกลบจุดด้วยไฟแล้วเอาไถเหล็กไถให้ขาดเป็นท่อนเล็ก ท่อนน้อยจนตายหมดสิ้น (ขุ.ธ.อ. (ไทย), 2:62-65) หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าอชาตศัตรูทรงปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

อีกประการหนึ่ง คัมภีร์วิมานวัตถุรรถกถา พรรณนาว่าพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกทรงคุ้นเคยกับเมืองราชคฤห์เป็นอย่างดี เพราะชาวเมืองล้วนศรัทธาถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์เป็นนิตย เพราะมีความเชื่อว่าพระสาวกเป็นบุญเขต การถวายความอุปถัมภ์ได้อานิสงส์อันประเสริฐ (ขุ.วิ.อ. (ไทย), 72-78) อีกทั้งทุกมุมเมืองของนครราชคฤห์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพระนามของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น (J.N. Samaddar, 1927) แม้บันทึกฝ่ายเซนก็ยืนยันว่าสมัยพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรุนั้น แคว้นมคธเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนาเคียงคู่กับศาสนาเซน (Bimala Churn

Law, 1932) ด้วยความผูกพันใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์ดังกล่าว ย่อมเป็นเหตุผลให้พระสังคีติกาศาจารย์
เลือกนครราชคฤห์เป็นสถานที่สังคายนาพระธรรมวินัย

3. เพราะเป็นศูนย์กลางของเจ้าลัทธิ

คัมภีร์พระไตรปิฎกระบุว่าแคว้นอังคะและมคธมีสมณพราหมณ์หรือเจ้าลัทธิเป็นจำนวน
มาก โดยเฉพาะครุฑ “ผู้เป็นเจ้าของเจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ
คนจำนวนมากยกย่องว่าเป็นคนดี เข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์” (ม.ม. (ไทย), 13/238:280-281)
สอดคล้องกับหลักฐานในสามัญญผลสูตรซึ่งระบุว่าพระเจ้าอชาตศัตรูได้เสด็จไปสนทนากับครูทั้งหก
ก่อนที่จะเข้าเฝ้าสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า (ที.สี. (ไทย), 9/165-182:53-61) อีกแห่งหนึ่งปรากฏ
เห็นในพหุชาลสูตรกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงอธิบายลัทธิความเชื่อ 62 กลุ่ม แก่พระสงฆ์ผู้ต้องการ
อยากรู้ (ที.สี. (ไทย), 9/1-147:1-46) ส่วนมหาสิหนาทสูตรกล่าวถึงนักบวชประเภทอเจลกษะผู้ประพฤติ
ทรมาณตนด้วยตบสีลวัตร ลูชวัตร เซคฺฉณวัตร และปวีตตวัตร (ม.ม. (ไทย), 12/155-161:158-165)
สันนิษฐานว่านักบวชเหล่านี้ น่าจะอาศัยอยู่บริเวณตำบลอรุเสนานิคม ซึ่งเป็นสถานบำเพ็ญพรตของ
นักบวชเจ้าลัทธิไม่น้อย นอกจากนั้น ยังมีนักบวชประเภทชฎิลผู้เกล้าผมทำหน้าที่บูชาไฟเผาเครื่อง
สังเวศ ซึ่งเป็นคณาจารย์ของชาวแคว้นอังคะและมคธด้วย (วิ.ม. (ไทย), 4/37:47) นักบวชเหล่านี้ล้วน
เป็นคณาจารย์ของชาวแคว้นอังคะและมคธก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประกาศศาสนา เหตุที่นักบวชมา
พำนักอาศัยแคว้นมคธชี้ให้เห็นว่าแคว้นแห่งนี้เปิดกว้างสำหรับนักบวชน้อยใหญ่พร้อมทั้งให้การ
อารักขาคุ้มครอง อีกส่วนหนึ่งมองว่าชาวแคว้นมคธมิได้แบ่งแยกนักบวชว่ากลุ่มใดเป็นเลิศ แต่พร้อม
ยินดีถวายความอุปถัมภ์ทุกกลุ่ม

คัมภีร์ฝ่ายเซนระบุว่านครราชคฤห์เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาเซนเช่นเดียวกัน (J.N.
Samaddar, 1927) ศาสดามหาวีระได้พำนักอยู่ที่เมืองราชคฤห์เป็นเวลา 14 พรรษา ตลอดระยะเวลา
ดังกล่าวพระองค์ได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าทาสบริวาร จนพระองค์และเจ้าชายนั้น
เสด็จประกาศตนเป็นพระสาวก (Sinclear Stevenson, 1915) หลักฐานในพระไตรปิฎกก็ยืนยันว่า
ศาสดามหาวีระมีศูนย์กลางการเผยแผ่อยู่ที่เมืองราชคฤห์ บางครั้งพระพุทธเจ้าหรือเหล่าสาวกก็ได้มี
โอกาสสนทนาโต้ตอบกับสาวกของศาสดามหาวีระ ดังเช่น อภัยราชกุมารผู้เป็นสาวกของนิครนถ์นาฏ
บุตรรับอาสาอาจารย์แห่งตนเข้ามาโต้วาทะกับพระพุทธเจ้า (ม.ม. (ไทย), 13/83-87:84-89) หรืออุ
บาลีคหบดีผู้เป็นตระกูลอุปฐากของศาสดามหาวีระ ได้โต้วาทะกับพระพุทธเจ้าเช่นกัน แต่สุดท้ายได้
หันมานับถือพระพุทธศาสนา (ม.ม. (ไทย), 13/56-77:53-75)

ด้วยเหตุที่แคว้นมคธมากมีด้วยนักบวชเจ้าลัทธิเป็นจำนวนมาก ครั้นพระพุทธเจ้า
ปรินิพพานแล้ว ย่อมมีชาวพุทธบางส่วนผู้มีศรัทธาคลอนแคลนในคำสอนของพระพุทธเจ้าถอยห่าง

ออกจากพระศาสนา ดังตัวอย่างปรากฏเห็นคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีได้กล่าวถึงชนเป็นจำนวนมากครั้ง ทราบว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพากันหลงเพลิดเพลินในกามคุณ พระอรหันต์พิจารณาเห็นว่า จะเป็นภัยร้ายแรงจึงพากันเข้าเฝ้ากราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรูให้พระองค์ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ มาประดิษฐานที่เมืองราชคฤห์ (สุมังคลวิลาสินีภาษาไทย 2:318-319) หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชาวพุทธในอาณาจักรมคธมีเป็นจำนวนมาก การจะ “ทำให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ส่วนคนที่ เลื่อมใสแล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้น” จำต้องมีการสังคายนาพระธรรมและวินัย ซึ่งเสมือนเป็นตัวแทนของ พระศาสดา จึงเป็นเหตุให้พระสังคตีกาจารย์เลือกนครราชคฤห์ดังกล่าว

นอกจากนั้น การสังคายนายังเป็นการป้องกันการกล่าวร้ายหรือโจมตีจากนักบวชหรือ สาวกของอัญญาเดียรถีย์เหล่าอื่น หรือแม้แต่ผู้เห็นต่างจากพุทธศาสนา ซึ่งสมัยพุทธกาลปรากฏมีหลาย กรณี ดังเช่น วัสสการพราหมณ์ โจทก์พระธัญญุมภการบุตรว่าเอาไม้หลวงไปสร้างกุฎีโดยไม่ขอรา ขานุญาต เป็นเหตุให้ชาวเมืองประณามติเตียนว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความ ละอายทุศีลชอบพูดเท็จ” (วิ.มหา. (ไทย), 1/87: 76-77) หรือกรณีภิกษุณีอุลลันนทาโจทก์บุรุษคนหนึ่ง ว่าบิดาถวายโรงเก็บของแล้วขอคืน จนเป็นเหตุฟ้องร้องขึ้นศาลทำให้บุรุษคนนั้นแพคดีเสียชื่อเสียง จึง โทษนาติเตียนว่า “หญิงชั่วหัวโล้นเหล่านี้ ไม่ใช่สมณะหญิง” (วิ.ภิกขุณี, (ไทย), 3/678:25-27) การ สังคายนาครั้งนั้นเป็นการยืนยันว่าพระสงฆ์สาวกจักดำเนินตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการ เพราะมีผู้คนโทษนากันว่า พระสงฆ์สาวกรักษาสิกขาบทเฉพาะสมัยพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ เท่านั้น (วิ.จ. (ไทย), 7/442:382-383) ด้วยเหตุนี้ การสังคายนาจึงเป็นการปิดกั้นการกล่าวร้ายจาก ภายนอก อีกทั้งเป็นการชักจูงคนที่ยังไม่ศรัทธาให้เกิดศรัทธา และคนศรัทธาแล้วจะเกิดความเลื่อมใส มากขึ้น

สรุป

เหตุใดเมืองราชคฤห์จึงเป็นสถานที่จัดปฐมสังคายนา? แมตตอนปลายพุทธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าจะทรงเลือกปรินิพพานที่เมืองกุสินารา แต่อาจเป็นด้วยเหตุผลว่าเมืองกุสินาราปกครอง ด้วยระบบสามัคคีธรรม หรืออาจเป็นเพราะทรงเห็นว่าเหมาะสมในฐานะเป็นผู้สามารถเชื่อมโยงกับ เมืองขนาดใหญ่ แต่การสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นเรื่องใหญ่ จำเป็นต้องอาศัยสถาบันกษัตริย์ผู้ทรง อำนาจ เพราะนอกจากป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นจากความเห็นต่างของพระสงฆ์กันเองแล้ว ยังเป็นการป้องกันเหตุร้ายอันจะเกิดจากอัญญาเดียรถีย์หรือผู้เห็นต่าง

เอกสารอ้างอิง

- ตีปฏิภูกุหาภยเถระ. (2549). **มิลินทปัญหา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม. (2562). **นามานุกรมบุคคลคฤทศาสนา**. นครปฐม: สาละพิมพ์การ.
- พระคัมภีร์ที่ปวงศ์: ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป. (2557). กรุงเทพฯ: บริษัท เอติสัน เพรส โพรดักส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิกจำกัด.
- _____. (2537). **รู้จักพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง**. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2550). **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1-2-3**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). **อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2556). **อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). **อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. (2553). **พระคัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1 แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- A.K. Warder. (1970). **Indian Buddhism**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- A.L. Basham. (2004). **The Wonder That Was India**. London: Picador.
- Alfred C. Woolner. (1917). **Introduction to Prakrit**. Calcutta: The Baptist Mission Press.
- B.P. Sinha. (1954). **The Decline of the Kingdom of Magadha**. Patna: Motilal Banarsidass.

- Bimala Churn Law. (1946). **The Magadhas in Ancient India**. London: The Royal Asiatic Society.
- _____. (1932). **Geography of Early Buddhism**. London: Kegan Paul, Trance, Trubner & Co.LTD.,
- Dipak Kumar Barua. (2003). **An Analytical Study of Four Nikayas**. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- G.P. Malalasekera. (2002). **Dictionary of Pali Proper Names Vol. I-II**. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Hemchandra Raychaudhuri. (1927). **Political History of Ancient India**. Calcutta: University of Calcutta.
- J.N. Samaddara. (1927). **The Glories of Magdha**. Patna: Patna University.
- Kanai Lal Hazra. (1988). **Constitution of the Buddhist Sangha**. Delhi: B.R. Publishing Corporation.
- Nalinaksha Dutt. (1941). **Early Monastic Buddhism vol. I**. Calcutta: Calcutta Oriental Press Ltd.,
- P.A. Bapat. (1997). **2500 Years of Buddhism**. New Delhi: Publication Division.
- Romila Thapar. (1978). **Ancient Indian Social History**. London: Orient Longman.
- Sinclair Stevenson. (1915). **The Heart of Jainism**. Oxford: Oxford University Press.
- Sris Chandra Chatterjee. (1942). **Magadha: Architecture and Culture**. Calcutta: University of Calcutta.
- Sukumar Dutt. (2008). **Buddhist Monks and Monasteries of India**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- T.W. Rhys Davids. (1987). **Buddhist India**. Delhi: Motilal Banarsidass.